

DÜŞÜNCE DEN YAŞANTIYA: KLİŞELERİN HÜKMÜ

Adem YILMAZ^{1*+}

¹Doktora, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü – Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD

*yilmazadem@yahoo.com

+ORCID: 0000-0001-5847-6835

Öz– Bu çalışma klişe ile deneyim arasındaki bağı irdelerken bu bağın yol açtığı düşünce yoksunluğunu tartışmaktadır. Tartışmasını Adorno'nun şeyleşmiş bilinç, Wittgenstein'in anlam körlüğü kavramlarıyla yürütürken çalışma, Arendt'in, Eichmann davasına olan tanıklığı bağlamında geliştirdiği "düşünce yoksunluğu" eleştirisini de gündemine almaktadır. Şeyleşmiş bilinç kavramı ile anlam körlüğü arasındaki ilişkisellik klişe ile yaşantının özdeşliğine dair bir sorgulamayı beraberinde getirir. Bu özdeşliğin yol açtığı düşünce yoksunluğu, mevcut gerçekliği mutlak kabul ederken düşünce bir yargılama aracına indirgenir. Anlama çabası ile dil arasındaki bağ da gözden yitmiş olur. Geline nokta anlam körlüğü, deneyimin olağanına dönüşür. Böylelikle de klişelerin deneyime nüfuz edişiyile birlikte, anlam ile dilin kullanımı arasındaki ilişki önemsizliğe terk edilir. Ataç da bu bağlamda, yazıyı ve entelektüel çabayı beylik sözler eşliğinde önemli görünme kaygısına dönüştüğü eleştirisini getirir. Çalışma, son kertede, klişe ile yaşantı arasındaki özdeşliği Adorno, Arendt, Ataç ve Wittgenstein'in kavramsal yaklaşımlarını birlikte ele alarak tartışırken bu dört düşünce insanı arasındaki ortak kaygının yaşamın, bir tür olduğundan farklı görünmeye, klişeye indirgenişi olduğunu belirtir.

Anahtar Kelimeler: Ataç, Arendt, Wittgenstein, Anlam Körlüğü, Şeyleşmiş Bilinç

FROM THINKING TO LIVING: THE JUDGMENT OF CLICHÉS

Abstract– This study discusses the connection between cliché and experience as well as the absence of thinking caused by this connection. While conducting a discussion Adorno's concept of the reification of consciousness and Wittgensteinian concept of meaning-blindness, it deals with Arendt's criticism of the absence of thinking in the context of her observations on the Eichmann trial. The correlation between the reification of consciousness and meaning-blindness brings about questioning the identity of cliché and experience. The absence of thinking caused by this identity (re)produces thoughtlessness which means that the current form of reality is postulated an absolute form of reality, which reduces the capacity of thinking to an apparatus of judgment. The connection between understanding and language is also faded into insignificance. Herein, meaning-blindness becomes the ordinary form of experience, which means it abolishes the relation between meaning and the use of language because of the fact that cliché penetrates experience. Ataç, in this context, defines cliché as an obsession of the good writing that supports the blindness concerning instances of experience. This study, in the last instance, deals with the identity of cliché and experience within the framework of Adorno's, Arendt, Ataç, and Wittgenstein's conceptual approaches.

Key Words: Ataç, Arendt, Wittgenstein, Meaning-blindness, Reification of Consciousness.

- Yalnızlıktan çıkmak için mi yazmaya başladınız?
- Hayır, çünkü beni daha yalnız kılan şeyler yazıyordum.

Jean Genet

GİRİŞ

Bu çalışma bir hükmün sorgulanışına kendini adanmıştır, klişelerin hükmünün o yoğun ve deneyimin her noktasına nüfuz etmekte zorlanmayan akışkanlığının sorgulanışına. Bunu yaparken sorgulamanın mekânından, yazıdan yola çıkmaktadır. Başlangıç noktası olarak Hannah Arendt'in, yazıyı bir anlama çabasının mekânı olarak kurgulamasını seçen sorgulama, devamında düşünce yoksunluğunun nüksetmesiyle yazının bir hüküm verme aracına dönüşmesini ele almaktadır. Düşünce yoksunluğu, düşünmeye dair bir kaygıdan bîhaber olma hali yazıyı kaba narsisizmlerin aynası haline getirirken söze dökülen salt klişelerden ibaret kalır. Klişeler, yazıyı bir anlama çabasının neticesi olmaktan çıkarırken sözü yaşamdan koparır. Söz, hayata dokunamaz olur; düşünme çabası önemsizliğe itilir. Yazı düşüncenin ürünü olacakken salt yazıyor olmak düşünmenin alameti haline gelir. Tıpkı Martin Heidegger'in (2013:4) dile getirdiği, salt felsefeyle uğraşıyor olmanın düşünüyör olma zannına kapılmamıza yol açması gibi.

Düşünce bir önkabule dönüştüğünde yargıya döner, daha doğru bir ifadeyle kabul edilmiş yargıların tekrarına. Karşımızdaki gerçekliği bu tekrarların mutlak yansıması olarak bizlere sunar ve farklı yorumları dışlar. Verili gerçekliğin ötesini düşünemez olur, onu mutlak kabul eder. Çalışma, bu manzarayı sorgulamaya Arendt'in Adolf Eichmann davasına tanıklığına ve analizlerine başvurur. Nitekim Eichmann, düşünce yoksunluğunun muazzam bir örneği olarak yaşamının son anlarında dahi klişelere sığınmak dışında bir şey söyleyemez durumdadır. Theodor W. Adorno, Eichmann'da cisimleşen bu düşünememe halini şeyleşmiş bilinç olarak tanımlar. Şeyleşmiş bilinç, mevcut gerçekliği mutlak kabul ederken klişelerle yaşam deneyimi arasında, düşünceye yer açan boşluğu doldurur: Artık klişe ile yaşantı özdeş durumdadır. Ludwig Wittgenstein'in anlam körlüğü tanımı, bu noktada, klişe ile deneyimin özdeş olduğu hale işaret eder. Çünkü bu özdeşlik, klişelerin mutlak hükmü olarak, anlama çabasını ilga ederken söze dökülen ile, dil ile yaşam arasındaki bağı koparır. Nitekim klişeler, dile getirdiklerine dair bir tasarıma, bir resme sahip olmayan "anlam körü" ifadelerdir. Bu anlam körlüğü, Nurullah Ataç'da "güzel yazma" takıntısı olarak karşılığını bulur. Duyduğunu, hissettiğini, gördüğünü yazmak yerine salt belli bir biçimde, "öyle görünmek" üzere yazma çabası yazıyı ve yazarı anlam körü haline gelir.

Klişelerin hükmü yaşantıyı, deneyimi, düşünceyi ve yazıyı içeriksiz, yaşama dokunamaz hale getirirken kendisinden beslenenlere, onları olduklarından farklı gösterecek şekilde bir kudret bahşeder. Bu çalışma, son kertede, bu kudreti doğuran yanılısamayı, klişelerin

hükmünü, Arendt'in düşünce yoksunluğu, Adorno'nun şeyleşmiş bilinci, Wittgenstein'in anlam körlüğü mefhumları ile Ataç'ın, düşünmeme halini olağanlaştıran "bilgiç ve beylik sözler" eleştirisi ekseninde sorgulama çabasıdır.

Yazı ve Düşünce: Bir Anlam Arayışı

Slavoj Žižek'e göre (2008:9), bir düşünürü ele alırken gündeme gelmesi gereken soru, bu düşünürün bize ne söyleyeceği ya da bizim için ne anlam ifade ettiği değil; aksine, bizim tarihsel durumumuz onun düşünceleri bağlamında neyi ifade ediyor ya da "onun gözünde biz neyiz", sorusudur. Bir başka ifadeyle asıl vurgu, "yaptıklarımız"ın, düşünürün bulunduğu konumdan nasıl görüldüğü olmalıdır. Bu sayede, bir düşünürü yaklaşıp gerçekleştiren okuma deneyimi satırlardan hayata, güncel olana dokunma imkânına kavuşur. Nitekim fikirlerin ve düşüncelerin hayata dokunmasını engelleyen "bu benim için ne anlam ifade ediyor" gibi kibirli soruların bize sunacağı bağlam oldukça kısıtlıdır. Bu kibirli kısıtlılık, söz konusu bağlamın yargılayıcı, dolayısıyla da dışlayıcı niteliğinden kaynaklanmaktadır. Bu şekilde gerçekleşen bir düşünce pratiği, "anlama"yı yargılama ile ikame ederken, dışlayıcı niteliği nedeniyle okuma edimini bir deneyime dönüştürecek olan koşulu, düşüncenin hayat ile buluşması koşulunu ortadan kaldırmaktadır.

Kendisini yargılama üzerinden temellendiren düşünce, yalnızca kibirli ve sınırlı bir çerçeve çizmekle kalmaz; aynı zamanda, sayesinde kendisini ortaya koyacağı yazma edimini de bu sınırlılığa ortak eder. Yazı, böylesi bir durumda, yargılama makamının dikte ettiği kuralların kayıt altına alındığı bir dökümandan fazlasını ifade etmez. Gilles Deleuze'un (1990:23) dediği gibi, "yargılamak birçok kimsenin mesleğidir ve bu iyi bir meslek değildir, ama birçok kişinin yazıda yaptığı budur". Yazı, pek çoğu için, yargılamanın, saldırmanın mekânıdır artık. Yargılamanın kibirli tonu ve saldırıların gürültüsü altında anlama pratiği, anlama ediminin gerekliliği unutulmuş terk edilmiş gibidir. Daha da ötesi, bu durumun anlamak gibi bir kaygının hayatımızdan çıkıyor oluşuna işaret etmesidir. Yazı ise, böylesi bir kaygının yokluğunun yol açacağı felaketlerin üzerini yargı kararları ile örten kullanışlı bir araca dönüşmektedir. Anlama çabası önemsizliğe mahkûm edilince, ki yargılamanın düşünce pratiği olarak kabullenilmesinin yegâne sebebi budur, yazı da anlama sürecinin bir parçası olma niteliğini kaybetmektedir. Oysa Hannah Arendt'in ifade ettiği gibi, yazı ve onu olanaklı kılan yazma edimi "bir tür anlam arayışıdır" (Arendt, 2014a:40). Bir diğer ifadeyle yazı, anlama pratiğinin gerçekleştirildiği bir sığınaktır. Nitekim Arendt için önemli olan anlamaktır; kişinin hem kendisiyle, hem de hayat ile arasına mesafe koymasıyla olanaklı olan anlama pratiğidir. Yazı bu noktada, anlama sürecinin, anlamayı odak noktasına koyan düşünce pratiğinin kendisini formüle ettiği bir düzlemi, söz konusu mesafenin düzlemini ifade eder (Arendt, 2014a:40). Bu

bağlamda yazıya, anlam arayışının, anlama sürecinin bir parçası olarak bakmak düşüncenin hayata dokunuşunu mümkün kılmaktır. Düşünce, bir anlama pratiği olarak, yazının, kendisini bir mekân olarak sunduğu mesafe sayesinde hayata dokunabilir; ona ulaşabilir. Anlama pratiğine imkân sunan bir yazı, doğası gereği, başkaları üzerinde bir etki uyandırıp uyandırmama; bir diğer ifadeyle, başkaları tarafından kabul görüp görmeme gibi kaygılardan âzâdedir – oysa yargılarla örülmüş bir yazının tam olarak istediği budur: kabullenilmek.¹ Eğer bir kaygıdan söz edilecekse bu, yazının, düşüncenin hayata dokunmasını mümkün kılma kaygısıdır. Hayata dokunmak, bir diğer ifadeyle hayatımızı, onun içindeki etkin hâl(ler)imizi, maruz bırakıldığımız durumları, edilginliğimizi, kısaca biz insanlar olarak “yaptıklarımızı” anlamaya çalışmak ve onu düşüncenin esas konusu yapmaktır.² Nitekim Arendt’in (1994:15) ifade ettiği gibi, “hiçbir şey yaptıklarımızı düşünmekten daha önemli değildir”.

Düşüncenin Hüznü: Anlamın “Makûl” Önemsizliği

Arendt’in yaptıklarımızı düşünmeye yönelik çağrısı, bir düşünmeme hâlinin, “gaflet içindeki bir umursamazlık ya da dumura uğramış bir zihin ya da koflaşmış ‘doğrular’ı tasasızca terennüm eden bu hâl”in (Arendt, 1994:15), çağımızın olağanı hâline gelmesi karşısında duyulan bir kaygının ifadesidir. Bu kaygısını dile getirirken Arendt düşünmeme hâlinin, bir diğer ifadeyle, düşünce yoksunluğunun üç görünümünü bizlere aktarır: Olan biteni kavrama isteğinden ve kapasitesinden uzaklaşmanın ifadesi olarak umursamazlık; düşünme yetisini yitirmiş ve dolayısıyla da körelmiş bir zihin; son olarak da mevcut yaşantımızı biçimlendirdiği varsayılan, fakat zindeliğini, gücünü yitirmiş olan, içi boşalmış, ölü “doğruların” defaatle tekrarından ibaret bir “düşünme” hâli; başka bir ifadeyle düşünceyi, kabul görmüş yargıların tekrarına indirgemek.³ Bu üç görünüm günlük hayattaki ifadesini, sorunları ele alma, onlarla baş etme tarzının “hayat böyledir” klişesi ile sınırlandırılmasında bulur. Bu klişenin kudreti o denli ayartıcıdır ki ona sığınanlar kendilerini nesnel gerçekliğin tarafında görürken klişenin ötesini tahayyül edenler “gerçekliğin farkında olmamakla” itham edilir. “Hayat böyledir” klişesi etrafında bir tür “makûl insanlar” bloğu kurulur. Makûl olmak bu noktada, hayatın böyleliğine uymaktır;

bu “böyleliğin” üzerindeki çizikleri, pasları, kırı görememektir.

Bu klişe ve en genel anlamıyla klişeler, son kertede belirli çıkarların gölgesinde yetişmiş ve bu çıkarlardan nasiplenene ya da nasiplenmeyi umut edenlerce “mutlak” kabul edilen anlamlardan fazlası olmayan yerleşik işleyişin, kendisini bir nesnellik olarak dayatmasının ve düşünce yoksunluğunun onun işleyişinin bir koşulu hâline gelmesinin somut bir ifadesidir. Arendt’in dile getirdiği gibi klişeler, insanları gerçekliğin farklı boyutlarına karşı korumaya alan, bu boyutlara dair bir körlük yaratan basmakalıp deyişlerdir. Bu anlamda, düşünce yoksunluğu kendi gramerini klişeler düzleminde oluşturur. Nitekim klişeler insanların, olağan kabul edilen süreçlerin nasıl işlediğine dair öznel bir sorgulamada bulunma ihtiyaçlarını göz ardı etmelerine yardımcı olur, daha da ötesi “bütün olay ve olguların varlıklarını bizim düşünsel dikkatimize borçlu” olduğu gerçeğini yoksayar (Arendt, 2018:23). Bir başka deyişle klişeler, insanların, düşünce yoksunluğunun hüküm sürdüğü bir yaşamın olanaklı oluştuktaki – ve bu yaşamın neden olduğu olaylardaki – sorumluluğunu gizleme noktasında oldukça kullanışlıdır. Basit bir şekilde dile getirilmesi gerekirse, son noktada, üzerine düşünmediğiniz bir olgu ya da durum sizin için yok hükmündedir; klişeler ise, bu hükmün simgesel ve toplumsal olarak onaylanmış ifadeleridir.

Bir tür “ortaklık” haline gelen yapılanlar üzerine düşünmeme hâli, kişinin gerçekliğe dair kavrayışında kapanması zor gedikler açar. Kavrayışın sakatlanması neticesinde kişi, içinde yer aldığı toplumsal bütüne, kendi edimlerine ve onların sonuçlarına dair bir farkındalıktan yoksun kalır. Mevcut gerçekliği mutlaklaştırma ve ona neden olan düşünce yoksunluğu, Arendt’e göre, bir yıkıma, hatta “bütün şeytani içgüdülerin vereceği zarardan daha büyük bir yıkıma” yol açma potansiyeline sahiptir (Arendt, 2012:292). Öyle ki Arendt’in Adolf Eichmann özelinde belirttiği gibi, kendisini sadece işleyen bir makinenin dişlisi olarak gören, makinenin işleyişi ve onun yarattığı sonuçlar üzerine bir düşünme gereksiniminden yoksun biri, tüm sıradanlığıyla, hatta komikliğiyle, yaşatılan büyük felaketlerin ardındaki kötülüğe dair bir fikir, bir derinlik arayanları “derin” bir hayalkırıklığına uğratabilir. Mahkemenin, kendisinden, Hitler’den bile daha büyük bir canı yaratmaya kalktığı Eichmann’ın davasını izleyen Arendt açısından, bu davanın en büyük avantajı “insanın çarkın dişlisi olma safatasının saçmalığını fark etmesidir” (Arendt, 1997:174). Nitekim sanık Eichmann’a sorulan “Bu suçları siz mi işlediniz?” sorusuna yanıt “Ben değil, benim sadece bir dişlisi olduğum sistem bunu yaptı.” şeklindeyse, Arendt, hemen ardından şu sorunun gelmesi gerektiğini söyler: “Peki, siz neden böyle bir dişli oldunuz ya da o koşullar altında böyle bir dişli olarak kaldınız?” (Arendt, 1997:174). İkinci sorunun yanıtını mümkün kılacak herhangi bir düşünüşe, bu yönde bir çabaya sahip değildi Eichmann. Yaptıklarını düşünmek, olan biteni anlamak yönünde herhangi bir eğilime sahip olmamıştı. O, “her zaman yasalara saygılı bir vatandaş olmuştu”

¹ “Eserim üzerinde çalışırken onun insanları nasıl etkileyeceği ile ilgilenmem”. Arendt’e (2014:40) ait bu ifade, onun düşüncesinde, anlama pratiğinin mekânı olarak yazının, toplum tarafından onaylanma arzusu ya da kabul görme kaygısı ile tümüyle ilgisiz bir edim olduğu açık bir şekilde ortadadır. Bununla birlikte, onlar üzerinde bir etki uyandırmak ya da onlar tarafından kabul görmek anlamında başkaları için yazmanın sorunlu bir yanı da vardır. Arendt, yukarıdaki ifadesinin devamında, başkaları üzerinde etkili olma amacının, anlama pratiğini engelleyecek bir biçimde, eril bir isteğin dışavurumu olarak nitelendirir. Öte yandan, Maurice Blanchot’un ifade ettiği gibi, başkaları için yazan yazar aslında yazmaz. Başkaları için yazıldığında yazar, artık, o “başkaları”dır. Bu şekilde oluşturulmuş yazının okuru da “başkaları” olamaz artık. Kendi yazdığı şeyi okuyur durumunda olan başkaları için okumak salt “okuyormuş gibi yapmak”tan ibaret bir hâl alır. Salt okunmak, kabul görmek ve etki yaratmak için ortaya konan yazıların, eserlerin anlamsızlığı da burada yatmaktadır (Blanchot, 2015:101).

² Sonuçta, maruz bırakma ve bırakılma hâlleri bu çoğulluğu oluşturan insanların “yaptıkları” neticesinde oluşan durumlardır.

³ Düşünce yoksunluğu, bir noktadan sonra, insanları düşünmeyi sevmemeye götürür. Nitekim aşağıda değinileceği üzere, Arendt’te düşünme, eylem olanaklılığını içinde barındıran bir koşuldur. Bir başka ifadeyle, gündelik hayatın kendisini nesnellik olarak sunan rutin işleyişinin ötesinde bir olayın potansiyelini içinde barındırır. Dolayısıyla, düşüncenin bu karakteri, onun, tüketim ve çalışmaktan ibaret olan olağan işleyiş tarafından “bozgunculuk” olarak tanımlanır. Çünkü olağanın işleyişi, uzun erimli ve olaylara mümkün olduğunca kapalı bir süreci ifade eder. Düşünme edimini şeytanlaştıran, sevimsizleştirilen bu durum, Theodor Adorno’nun ifadesiyle, bir süre sonra, insanlarda “düşünmeyi becerememe” haline yol açmaktadır: “Düşünmeyi sevmemek çok geçmeden düşünmeyi becerememeye dönüşür” (Adorno, 2005:128).

(Arendt, 2012:34). O kadar “normal”di ki, kendisini muayene eden psikiyatristleri dahi bu normalliği ile şaşkına uğratıyordu (Arendt, 2012:36). Bir hata yaptığında teselliye, başkalarının da aynı hatayı yapmalarında bulacak kadar normal bir adamdı (Arendt, 2012:47). Kendisini ifade etmesi ya da bir soruya yanıt vermesi istendiğinde neredeyse klişe olmayan tek bir laf etme kapasitesinden yoksun biriydi. Konuşmaları büyük, fazlasıyla kanıksanmış, “duyumsanmadan” söylenen boş laflardan ibaretti. Dolayısıyla, onunla iletişim kurmak imkânsızdı. Gerçekliği anlamaya, kelimelerin içeriğine, kelimelerin gerçekliğe dokunmasına dair bir farkındalıktan tamamiyle yoksundu. Gerçekliğin çok boyutluluğu karşısında sergilediği, meselelere başkalarının gözünden, farklı açılardan yaklaşmak konusundaki katı tek boyutluluğu ile *şaşırtmıyordu* (Arendt, 2012:58-59). Çünkü, Eichmann, tüm bu nitelikleriyle, içinde yaşadığı toplum ile uyum içinde biriydi. Nazi Almanyası’ndaki toplumda, kendini aldatma, kendini klişelere esir etme ve gerçeklikten uzaklaşma hayatta kalma koşullarını ifade etmekteydi (Arendt, 2012:62).

Nazi Almanyası, çok aşırı bir örnek gibi duruyor gibidir. Nitekim böylesi bir toplum, düşünmenin dahi emirler vererek olası olduğunu düşünen bir zihniyetin egemenliği altındadır (Arendt, 2014b:67-68). Fakat aşırı gibi görünmesinin yanında Eichmannlar toplumu, güncel durumumuz bağlamında son derece yaygın olan bir özelliğe sahiptir. Herhangi bir Eichmann için, deneyimlediği yaşam ve o yaşam içindeki yeri tüm boyutlarıyla açık ve nettir. Bu açıklık ve netlik o denli göz alıcı ve ayartıcıdır ki herhangi bir Eichmann açısından yapıp ettiklerine, dile getirdiği sözcüklerin anlamına yönelik bir kaygı söz konusu bile değildir. Yaşamını yönlendiren temel düşüncelere ve davranışlara bir ezber sinmiştir. Bu ezber öteki makûl bireylerce de paylaşıldığı ve benimsendiği için bizzat yaşantının kendisi haline gelir: “Hayat böyledir”.

Theodor W. Adorno “hayatın böyleliliğini” klişe ile yaşantı arasındaki bir özdeşliğin tesisi olarak tanımlar: Öyle ki bu özdeşlik tesis edildiğinde “yaşantının kendisi klişe tarafından belirlenmiş” hale gelir. Klişelerin hükmündeki yaşam, bu belirlenmişliğin, özdeşliğin tahakkümünde “yaşantı edinme kapasitesini” de sakatlar (Adorno, 2011:39). Dolayısıyla hayatın böyleliği, bu noktada, farklı bir hayatın, olgular karşısında farklı bir düşünüşün tahayyülünü imkânsızlığa mahkûm eder. Hayata dokunmak, yukarıda Arendt’in eşliğinde dile gelen yaptıklarımız üzerine düşünmek klişelerin hükmündeki bir yaşantıda önemsizliğin derin kuyusuna gömülür. Dibi de yoktur bu kuyunun. Eichmann örneği bu dipsizliğin en koyu örneklerinden biridir. Çünkü yapıp ettikleri üzerine düşünme hali her çevrede kendi hükmünü dayatırken anlamını klişede ifade eder. Mevcut gerçekliğin grameri olarak klişe bu gerçekliğin paydaşları arasındaki ortaklığı üretir ve her defasında, bu gerçekliği

pekiştirerek yeniden üretir. Bu yeniden üretimin yol açtığı dipsizlikte Eichmannlar arasında bir doğa farkı yoktur, olsa olsa bir derece farkı vardır.⁴ Belirli bir çevreye dahil olmak adına onun klişelerine sığınmakla bir Adolf Eichmann olmak arasında bu anlamda bir fark göremeyiz. Çünkü her ikisi de, kendi çoğunluklarının bir parçası olmakla yetinmiş, “bir dişli” olmayı kabul etmiştir. Adorno, dile getirdiğim bu kabul edışı, bu “körleşme”yi “kendi koşullarımız üzerine düşünmeye karşı kendisini” körleştiren bu hali “şeyleşmiş bilinç” olarak tanımlar. Şeyleşmiş bilinç, körleşmeyi tercih ederken varolan her şeyi mutlak kabul eder ve mutlak kabul ettikçe kendi körlüğüne sığınır. Körlüğün ikili ve karşılıklı beslenişinin bu “takıntılı döngü”sü deneyimlenen ya da maruz kalınan herhangi bir şeyin nasıl oluştuğuna dair bir sorgulamayı yaşantının dışında bırakır (Adorno, 2003:238-239). Şeyleşmiş bilinç bu bağlamda, anlam arayışının önünü tıkarken bu arayışı önemsizleştirir; gereksizleştirir.

Verili gerçekliğin, sesini klişede bulan düşüncelerinin birer yargı halini alması da şeyleşmiş bilincin etine, kemiğine sindiği yaşantıda olağandır. Bu yargıyı paylaşmamak, “gerçeklerin farkında olmamakla” suçlanmayı beraberinde getirir. Paylaşılmış vasatın ayartıcılığını, “bir dişli” olmanın kişiye sunduğu kudreti kolaylıkla ayırt edebiliriz: Klişelerin hükmünü kabul etmeyi yargılama hakkı. Herhangi bir Eichmann için, edindiği bu kudret, ifadesini “kendini önemli hissetmek”te ve “sayısız kasedi dolduracak kadar” konuşabilmekte bulur (Adorno, 2003:238). Hayata dokunmayan, yaptıkları üzerine düşünmeyen bir içeriğe sahip konuşmadır elbette bu. Çünkü “hayat böyledir”. Klişelerin hükmünde gelişen ve geliştikçe klişeleri besleyen yargıların bitimsiz tekrarıdır. Kendisine fazlasıyla muhatap da bulabilir. Henüz başlangıçta söze döktüğüm “kendini yargılama üzerinden temellendiren düşünce” ve onun kibirli uğultusu bu noktada kendini açığa vurur. Muhataplarıyla kurduğu karşılıklı ilişki, kabul edilmiş olmanın verdiği haklılık güveniyle verili olanın ötesindeki olası anlam arayışlarını sekteye uğratır.

Gelinen noktada Adorno’nun “şeyleşmiş bilinç” olarak adlandırdığı, kendi koşulları üzerine düşün(e)meme ve gerçekliğin verili formunu, değişimin imkânsızlığı anlamında “mutlak” kabul etme hâlinin, Arendt’in Eichmann özelinde söze döktüğü, eylemlerimizin “ne”liğine dair bir sorgulamanın yokluğunun deneyimi saran bir niteliğe bürünmesi durumuyla, klişe ile yaşantının özdeşliği bağlamında, ortak bir kaygıyı paylaştığımızı vurgulamam gerekiyor. Verili gerçekliğin sunduğu anlam dünyasının ötesinde bir anlam arayışını

⁴ Burada Gilles Deleuze’ün (2010:61) Henri Bergson’u ele aldığı çalışmasındaki “doğa farkı” ve “derece farkı” ayrımına atıf yaptığımı belirtmeliyim. Deleuze bu çalışmasında, olguları artı ve eksi terimleriyle düşünme eğilimimizin bizleri doğa farkı olan yerde derece farkı görmeye teşvik ettiğinden söz eder. Benim buradaki vurgum ise Deleuze’ün sözünü ettiği durumun tam tersidir. Çünkü “normal” kabul edilen herhangi biri ile “canavar” Eichmann artı ve eksi terimleriyle kıyaslanamayacak denli farklı bir şekilde ele alınır ki bu bakış her iki durum arasında bir doğa farkı olduğuna işaret eder. Hâlbuki düşünce yokluğu ve klişelere bağımlılık söz konusu olduğunda, normal biri ile Eichmannvari kişilik arasında sadece bir derece vardır; bir başka deyişle, bu iki kişilik arasındaki mesafe sanıldığından da kısadır. Çünkü her ikisi de, içinde bulunduğu durumu tek gerçeklik, alternatifli olamayacak bir hal olarak kabul etmiş, “birer dişli” olmayı kabul ederek “herkes gibi” olmakla yetinmiştir.

sakatlayan, “yaşantı edinme kapasitesini” yok eden bir varolma halinin dili olarak klişeler “hayatın böyleliliğini” ezeli ve ebedi bir durum olarak sunarken düşünce yoksunluğunu normalleştirir, olağan kılar. Bununla birlikte, yaşantıya dair deneyimi ve bu deneyime dair ifadeleri “bir dişli” olmanın konformizmine amade kılar ki burada yaşantıda, onun dile getirilişinde anlam arayışının önemsizliği “makûl” kabul edilir. Şeyleşmiş bilinç, bu anlamda uyumluluğun bilincidir, klişeler ise onun dili ve davranış biçimleridir. Somut durumda her iki mefhum, birbirini besleyen iki eylem biçimini, düşünsel ve pratik yaşamda edilginliği besler, yeniden üretir. Her durumda, verili gerçekliğin ezberleri üzerinden hareket etmek ve bu ezber yığınına yaşamın yegâne yorumu olarak kabul etmek elzemdir.

Klişenin Ruhu: Anlam Körlüğü

Arendt *Kötülüğün Sıradanlığı*'nda Eichmann'ın “gerçekten bir anlamı olmadığı halde ona sevinç veren laflar”dan söz eder: Sanığın böylesi laflara olan düşkünlüğü salt duruşma anına has, o anda takındığı bir tutumdan ibaret değildir (Arendt, 2012:206). Bu değini Eichmann gibi salt “bir dişli” olmayı kabullenmiş bir figürün kendini yüceltme, eylemlerine, yaşamına bir tür haklılık payesi kazandırma çabasına işaret etmesi açısından oldukça kıymetlidir. Bununla birlikte Eichmann açısından, kendinde olmayan şeyi dile getirir, ona aslında olmadığı bir halin rolünü bahşeder. Bir “kahraman” gibi kendisini sunarken aşikâr önemsizliğini, sadece “bir dişli” oluşunu unuttur.

Eichmannvari bir konuşmada sözcükler duyulmadan, üzerine düşünülmeden, gerçeklikle bağma dair bir kaygıdan yoksun bir şekilde dile gelir. Tuhaf olan şudur ki bugün, Eichmann'ın klişeleşmiş varoluşunu satırlara döken ve bu klişeleşmiş yaşantı ile düşünce yoksunluğu arasındaki mesafenin kısalığını, yol açtığı/açabileceği dehşet verici sonuçlarla tezat oluşturacak şekildeki normallliğini tartışan bir çalışmanın adı olan *Kötülüğün Sıradanlığı* da böylesi bir klişeye dönüşmüştür: Eleştirel içeriğinden koparılıp onu dile getirene “haklılık” payesi sunan bir işlevin, haklılık retoriğinin duvarları arasına hapsedilmiş; böylelikle de işaret ettiği gerçekliğin tekil karakterini göz ardı eden bir kullanıma maruz bırakılmıştır. Öyle ki salt “söylenmiş olmak için söylenen” bir ifade mertebesine indirilmiş ve söyleyen açısından bir tür tatmin ya da Adorno'nun (2005:74) entelektüel bağlamda “yakışıksız bir davranış” olarak gördüğü, bir tür “sağ kalma ilkesinin” ifadesi olan “haklı çıkma isteğinin” kullanım enflasyonuna uğrayan aracı haline gelmiştir. Her iki durumda da, Eichmannvari konuşmanın temel direği olan hayata, gerçekleştirildiği andaki koşullarına dair körlük ile sağladığı duygusal tatminde, Ludwig Wittgenstein'in “anlam körlüğü” olarak adlandırdığı bir hal ile karşı karşıyayızdır.

Anlam körlüğü, kullanılan sözcük ile kullanıldığı anın koşulları arasındaki olması gereken ilişkinin yoksunluğu ifade eder (Wittgenstein, 1980:36). Sözcük, ağızdan çıktığı anın koşullarını “duymaz” burada. Dile geldiği

andaki koşulları hissetmez de otomatik bir şekilde konuşur. Yaşadığı, dile geldiği anda bir etki yaratmaktan çok bir otomatın ezber tutumunu gösterir (Wittgenstein, 1980:40). Bir başka ifadeyle, bir anlam körü yaşadığı, deneyimlediği âna karşı edilgin bir tutum içindedir (Wittgenstein, 1980:39). Dolayısıyla, anlama dair kaygının, anlam arayışının, anlam deneyiminin dilin kullanımında mutlak bir önemsizliğe mahkûm edildiğine tanık oluruz burada (Wittgenstein, 1980:41). Tıpkı Eichmann'ın dile getirdiği klişelerin sadece dile getirdiği için anlamlı olduğunu kabul etmesi gibi, kendi koşullarından, özgün deneyiminden uzak bir ifadeler yığınına indirgenir dil. Bu indirgeme esnasında kişi, söylediği cümlelere, kelimelere, kısacası ne konuştuğuna dair bir tasarımdan, “bir rüyadan” yoksundur; olan biten yalnızca sözcüklerin, cümlelerin ezberlenmiş bir şekilde birbirinin peşine dizilmesidir (Soykan, 2006:161). Nitekim kendisini salt “bir dişli” olarak tanımlayan Eichmann için ya da deneyimlediği süreçlerin edilgin parçası olmayı kabul edip düşünceyi bu süreçlerin ezberlenmiş yargılarına eş tutanlar açısından bu körlük oldukça olağandır. Adorno'nun şeyleşmiş bilinç olarak tanımladığı, kişinin kendi koşullarına dair körlüğü sesini anlam körlüğünde bulur. “Varsayalım, konuşan makineler olsa, onlar hepten anlam körü olurdu: İsterse konuşmaları sırasında ekranlarında bazı resimler çıkarmış olsalar da” (Soykan, 2006:161). Bir makine ya da o makinenin bir dişlisi, nihayetinde, anlama, kendini anlatma ve anladığını aktarma süreçlerinde dile getirdiğine dair bir tasarıma ihtiyaç duymaz, der Wittgenstein bize. Dilsel klişeler de, anlattığı şeye dair bir resme, onun düşüncesine gereksinmez. Bir resme sahip olsa dahi o, şeyleşmiş bilincin mutlak kıldığı, ötesini tahayyül edemediği gerçekliğin dar bir yorumunun resmidir ki bu hiç bir resme, dile getirilene dair “bir rüyaya” sahip olmamakla eş değerdir.

Wittgenstein'in sözünü ettiği anlam körlüğü Eichmann'da o denli yoğundu ki ölüm cezasının infazı gerçekleşeceği anda, “ölümle burun burunayken, cenaze merasimlerinin klişelerinden birini bulup çıkarmıştı” (Arendt, 2012:258). Arendt'in soğukkanlılıkla ifade ettiği gibi “kendini klişelerle teselli etmek gibi korkunç bir yeteneğe” sahipti ve bunu son nefesini vermek üzereyken bile sürdürmüştü (Arendt, 2012:41). Anlam körlüğüne yönelik bu yatkınlık, kendi yaşamındaki önemli anları dile getirirken daha da belirgin olmaktadır: “Kötü hafızasına rağmen, Eichmann'ın kendisi için önemli olayları her defasında kelimesi kelimesine aynı beylik laflarla ve kendi uydurduğu klişelerle (ne zaman kendi kelimeleriyle bir cümle kurmayı başarsa, bu cümleyi klişe haline gelene kadar tekrar ediyordu) anlatmasında” fark edilir bir tutarlılık söz konusuydu (Arendt, 2012:59). Kendi yaşamını anlatı haline getirirken başvurduğu klişeler Eichmann açısından deneyimlediği gerçekliğin farklı boyutlarını görünmez kılıyordu. Tam da bu noktada, Eichmann'ın anlam körlüğünü şu şekilde ifade etmektedir Arendt: “kelimelere ve başkalarına karşı ve buna bağlı olarak gerçekliğe karşı en güvenilir zırha”, düşünme konusundaki yetersizliğine, kendi koşullarını düşünmeye

dair kayıtsızlığına sarılmaktadır Eichmann (Arendt, 2012:59). Şeyleşmiş bilincin vücut bulmuş hali olan Eichmann açısından bu durum, Adornoesk tabirle, klişe ile yaşantı arasında, gerçekliğin farklı boyutlarına dair kaygıyı ifade eden ve düşünceye zemin sunan ara mekânın ilgasına karşılık gelir; anlam körlüğünün mutlaklaşması, deneyim ile klişenin özdeşleşmesidir. “Beylik lafların” söyleyenine mutluluk verdiği bir büyülenmedir bu ki Eichmannvari bir yaşantının tümüne yayılmıştır, gördüğümüz üzere.

Eichmann’dan Düşünceye, Arendt’ten Ataç’a

Bu noktada dikkatinizi tekrar Arendt’in Eichmann’a dair “beylik laflar edebildiği sürece” keyifli olduğu tespitine çekmek istiyorum. Wittgenstein’in anlam körlüğü olarak işaretlediği durumun insanî deneyimi nasıl avucunun içine aldığı gösteren fazlasıyla aşına olunan bir durumdur bu. Bu aşinalığı tartışmak üzere, Adorno, Arendt ve Wittgenstein arasında kurulan ara mekâna Nurullah Ataç’ı da davet ediyorum. Nitekim Ataç’ın “söylevci düşünüşü” (Ataç, 1998:58) olarak adlandırdığı salt beylik sözleri belirtmeye yönelen, anlatılan duruma dair bir körlüğe yol açıp hayata dokunmaya engel olan (Ataç, 1998:31) bir düşünme ve yazma eğiliminin klişe ile yaşantıyı özdeş kılmakla, anlam körlüğü ve düşünce yoksunluğuyla yakın bir ilişkisi söz konusudur.

Ataç’ın “güzel yazma”nın öğretilmesine dair eleştirisi bu bağlamda oldukça kıymetlidir. “Güzel yazma”nın öğretilmesi, Ataç için, “basmakalıp sözler”in öğretilmesinden ibarettir ki bu, öğrencilerin “gerçekten duymalarına, gerçekten görmelerine engel” olan bir öğretim biçimidir (Ataç, 1998:31). Çünkü Ataç’a göre, “güzel yazma” kaygısı öğrenciye hissetmediği, görmediği bir değer yargısı dayatır. Hissetmediğini, görmediğini “güzel yazma” basmakalıp, beylik sözlerle dönüşür bu dayatmayla. Anlatacağı olayı görmeyen kişi, beylik sözler dizmekle yetinecektir nitekim (Ataç, 1998:31). Ataç burada, anlam körlüğünün “güzel yazma” öğretimiyle nasıl dayatıldığını anlatır bize.

Duymadığını, görmediğini, hissetmediğini yazan, salt “güzel yazma” ile ilgilenen “parlak lakırdılarla söylev çekmek”ten fazlasını yapmayacaktır (Ataç, 1998:58). Ataç’ın anlam körlüğüne dair mücadelesi elbette güzel yazma ile sınırlı değildir. Görmediğini, hissetmediğini, duymadığını yazma ve söyleme gereksinimi “büyük bir söz etme”, “kendini bilgiç sayma” gereksiniminden ayrılamaz ona göre. Daha doğru bir ifadeyle, bu ikisi birbirini beslemektedir, tıpkı bir noktadan sonra şeyleşmiş bilinç ile klişelerin birbirini beslemesi, yeniden üretmesi gibi. Dolayısıyla bu iki durum bağlamında, yazıyı Arendt’in dile getirdiği anlam arayışı olma halinden de koparmış oluruz. Duyduğunu, hissettiğini, gördüğünü yazmaktan ziyade “güzel yazma” arayışındaki biri için yazı, anlam arayışı olmaktan bir dikkat çekme, kendisini mutlu kılma, Ataç’ın dediği gibi “bilgiç sayma” aracına dönüşebilir kolaylıkla. Dile getirdikleri, yazıya döktükleri “içlerine işlemediği”, “kendileri düşünüp ermedikleri”

şeyleri “şundan bundan öğrenmiş, ağızdan kapmış” (Ataç, 1998:98) oldukları için büründükleri basmakalıp hallerin yol açtığı “yalancılığı” (Ataç, 1998:31) görmezler. Bu bakımdan anlam körlüğü Ataç’ın düşüncesinde bir tür “düşünme gösterisi”nin parçasına dönüşür.

“Beylik kanılara sarılmanın” ve söylediği üzerine düşünmemenin bu hali (Ataç, 1998:43) Ataç açısından “ağızdan kapılmış” olanların duygusal yükleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu ilişkinin iki boyutu vardır Ataç’ta. İlki, ağızdan kapılan, “şuradan buradan duyulan” sözlerin tekrarının, anlam körü bir şekilde dile gelişinin yol açtığı “düşündüğümüzü, derin derin düşündüğümüzü sanma” halimiz ve böylelikle “koltuklarımızın kabarmasıdır” (Ataç, 1998:99). Bilgiçlik gösterisi, kendini her an dışavururken Eichmann’ın “beylik sözlerle” olan takıntısını tekrar düşünmenizi isterim. Dile pelesenk edilmiş “toplum” gibi pek çok sözcüğün “kendilerine birer bilgin, birer düşünür süsü” (Ataç, 2000:67) vermek isteyenlerce kullanılması örneğinde olduğu gibi.

İkinci olarak ise, başkasının ağızdan kapığımız ya da eski eserlerden kopyaladığımız sözcüklere dair “duygu yükü” (Ataç, 1998:99) takıntısıdır. Bu takıntıyı Ataç, “özgürlük” ve “hürriyet” sözcüklerinin birbirlerinin yerine kullanımına dair tartışmasında dile getirir: Wittgenstein’in anlam körlüğünde ifade ettiği dilin kurulmu ile anlam arasındaki ilişkinin doğrudan ilgası anlamına gelen “duygu yükü” takıntısı “kelimenin büyüüne kapılmak”, bu sebeple de onun işaret ettiği gerçekliğin göz ardı edilmesi, ona dair bir kavrayışın, anlam arayışının bir tür önemsizliğe mahkûm edilmesini ifade eder. Ataç bu hususu tartışırken duygu yükü takıntısının, özgürlük üzerine düşünmek yerine “hürriyet tilciği (sözcüğü – A.Y.) ile birtakım parlak düşüncelerle yetinme”ye yol açtığını belirtir (Ataç, 1998:99). Nitekim bu “duygu yükü” takıntısı, “özgürlük” sözcüğünü estetik bir yargılamaya maruz bırakıp onu “güzel” olmamakla itham ederek sözcüğün, “hürriyet”in sahip olduğu büyüden yoksun olduğunu iddia eder ki bunun sonucu, işaret edilen gerçekliğe dair bir duyumsamanın yokluğu, daha hafif tabirle de bu duyumsamanın ikinci plana atılması olacaktır. Basmakalıplık bu şekilde “kendiliğindenlik” kazanırken dilin, gerçekliği kavrama yetisi de sakatlanmış; onunla olan bağı önemsizleşecek denli zayıflamış olur.

Düşündüğümüzü sanma ve duygu yüküne kapılma olarak ifade ettiğim bu iki husus Ataç’ta, Wittgenstein’in anlam körlüğüne dair bir kaygıyı ifade eder ki bu kaygının, Arendt’in Eichmann özelinde dile getirdiği “beylik sözlerle kapılma” ile “fikre ve zikre direnen” (Arendt, 2012:258) kötülüğün sıradanlığı arasındaki ilişkiye işaret eden bir boyutu da vardır. Öyle ki Ataç açısından bu durumda, duygunun düşüncenin yerini tutması gibi bir tehlike söz konusudur (Ataç, 1998:100). Duygunun sunduklarıyla yetinme, onun “ayartıcılığına” kapılma karşımızdaki olgulara, gerçekliğin farklı boyutlarına dair

bir körlük yaratır. Ataç'ın kavrayış ve Öz Türkçe ısrarına bu pencereden baktığımızda, duygu yükünden sıyrılmış düşünceye varmamıza, yaptıklarımız ve söylediklerimiz üzerine düşünmemize dair kaygıyı görürüz. Duygu yüküne odaklanmış bir bilgiçlik takıntısı ile kendini mutlu eden beylik sözleri ölmek üzere olduğu anda dahi sunan Eichmannvari kişilik arasında bir doğa farkı değil, bir derece farkı vardır ki, bu iki durum arasındaki mesafe sanıldığı kadar uzun değildir.

SONUÇ

Yazının anlam arayışının mekânı oluşundan düşünceye, düşüncenin hayata dokunuşuna, bu dokunuşa en önemli engel olan klişelere uzanan bu tartışmaya eşlik eden dört düşünce insanı, Adorno, Arendt, Ataç ve Wittgenstein düşüncelerinde ısrar etme, olduğundan farklı görünmeme noktasında ortak bir tavır paylaşır: Her biri kendi düşüncelerini ifade etmek ya da düşünebilmek için çoğunluktan kopmakta, çoğunluğun paylaştığı yargıları karşılıklarına almakta tereddüt etmemiştir. Bir başka ifadeyle, çoğunluğa uymak, kabul görmek gibi bir kaygıyı ellerinin tersiyle itmiştir. Nitekim Adorno, “kendisi ve diğerlerinin arasında koruma duvarı gibi bir alana ihtiyacı varmış gibi mesafe koyar” (Claussen, 2012:393). Şeyleşmiş bilincin pençesinde insanların kolaylıkla ilişki kurabilmesinin ilişkisizliğe yol açtığını, bir tür insanlıkdışılığı normalleştirdiğini söylerken bize kendi yaşamında da bu normalliğin dışında kalmaya çabalamıştır daima (Claussen, 2012:392-393). Arendt de Eichmann davası sırasında “bir soytari”dan bir “canavar” yaratılmaya çalışıldığını (Arendt, 2012:54) dile getirdiği için pek çoklarınınca “ruhsuz ve hissiz” olarak görülmüş, “kendisi halkının kaderiyle duygusal bir bağ kurmaktan yoksun olmak”la itham edilmiştir (Young-Bruehl, 1982:393). Arendt bu ithamlara rağmen çoğunluğun karşısında düşüncelerinde ısrar etmiştir. Bir başka ifadeyle, bugün klişeleşmiş “kötülüğün sıradanlığı” bir açıdan çoğunluğunun yargısına karşı direnmenin de ürünüdür.

Ataç söz konusu olduğunda ise ayrık oluşuna dair itham “bencillik” şeklinde olur: Buna karşılık “sürü töresi” olarak adlandırdığı kendilerinden olanları, tüm kusurlarına rağmen savunmayı, beğenmeyi, övgüye boğmayı olağanlaştıran; karşılıklarında olanları ise ne pahasına olursa olsun kötülemeye dair anlayıştan, “bizcillik”ten daima tiksiniştir Ataç (1998:84-85). “Herkesin ak dediğine kara demeyi sever” şeklindeki dedikodulara Ataç'ın yanıtı şu şekilde olur: “Beni hiç anlamayanlardır bunu diyenler; hiçbir şeye ak olduğunu bilerek kara demedim” (Ataç, 2000:22). Wittgenstein da yalnızlığı bir sığınak olarak kurgular: İnsanın kendisi üzerine çalışması sadece yalnızlıkta mümkündür ona göre (Monk, 2005:152). Olduğu şeyi inkâr etmeme kararlılığıyla insanın yalnızca kendisini düzeltmeye çalışması gerektiğini söyler ve ekler Wittgenstein: “Dünyayı düzeltmek için yapabileceğin tek şey bu” (Monk, 2005:45). Bu dört düşünce insanı, yaşamları boyunca yaptıklarıyla söyledikleri arasındaki uyumun peşinde oldular, bir diğer ifadeyle. Çoğunluğun yargısına,

beğenisine boyun eğmek yerine kendi düşüncelerinin savunusuyla meşguldü her biri. Dolayısıyla, bu dört düşünce insanının anlam körlüğüne, klişelere, düşünce yoksunluğuna, düşünce yoksunluğunun yol açacağı tehlikelere dair ortak kaygıları kendi somut yaşam deneyimlerinde de karşılık bulmuştur, diyebiliriz.

Burada “Eichmannvari kişilik” olarak tanımladığım mizaç anlam körlüğünden, klişeler tarafından belirlenmiş bir yaşantıdan mustarıptır. Bu kişiliğin en önemli özelliği anlam arayışına dair bir kaygıdan yoksun oluşudur. Bununla birlikte, belli bir çoğunluğun içinde “bir dişli” olmakla yetinir, dahası böyle olmayı yüceltir. Çoğunluğun ezberini kendi düşüncesi kılarken bunun dışında kalanları çoğunluk adına yargılamaktan imtina etmez. Düşünce böylesi kişilikler için “ağızdan kapılmış” beylik sözlerin sonsuz tekrarıdır. Bu klişeleşmiş sözlerin gücü sadece duygu yüklü ve ayartıcı olmalarından kaynaklanmaz; aynı zamanda onları reddedenleri “gerçeklikten bihaber” olmakla itham etme kudreti sunmasından destek alır. Farklı zamanlarda Arendt'in, Adorno'nun ve Ataç'ın çoğunluğun yargısının dışında oldukları için karşılaştıkları tepkileri bu noktada tekrar hatırlatmak isterim. Son kertede, klişelerin hükmü salt içi boşaltılmış, söyleyeni tatmin etmek dışında bir şey ifade etmeyen lakırdılar toplamından fazlasıdır. Bir yaşantı biçimine dönüştüğünde farklı yaşam olanaklarını çoğunluk adına katletmekten geri durmayacak bir düşünce yoksunluğunu da beraberinde getirir.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W. (2003), "Auschwitz Sonrasında Eğitim", B. O. Doğan (çev.), *Cogito*, 36, 236-243.
- Adorno, T. W. (2005), *Minima Moralia*, O. Koçak, A. Doğukan (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Adorno, T. W. (2011), *Otoritaryen Kişilik Üstüne*, D. Şahiner (çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- Arendt, H. (1994), *İnsanlık Durumu*, B. S. Şener (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, H., vd. (1997), *Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik*, Y. Coşar (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Arendt, H. (2012), *Kötülüğün Sıradanlığı: Adolf Eichmann Kudüs'te*, Ö. Çelik (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Arendt, H. (2014a), *Formasyon, Sürgün, Totalitarizm: Anlama Denemeleri 1930-1954*, İbrahim Yıldız (çev.), Ankara: Dipnot Yayınları.
- Arendt, H. (2014b), *Totalitarizmin Kaynakları-3: Totalitarizm*, İ. Serin (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, H. (2018), *Zihnin Yaşamı*, İ. Ilgar (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ataç, N. (1998), *Günce 2 1956, 1957*, İstanbul: Can Yayınları.
- Ataç, N. (2000), *Diyelim*, İstanbul: Can Yayınları.
- Blanchot, M. (2015), *Karanlık Thomas*, S. Dolanoğlu (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Claussen, D. (2012), *Son Deha: Theodor W. Adorno*, D. Muradoğlu (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Deleuze, G. (2010), *Bergsonculuk*, H. Yücefer (çev.), İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Deleuze, G., Parnet, C. (1990), *Diyaloglar*, A. Akay (çev.), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Heidegger, M. (2013), *Düşünmek Ne Demektir?*, R. Şentürk (çev.), İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Monk, R. (2005), *Ludwig Wittgenstein Dahinin Görevi*, B. Kılınçer, T. Er (çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Soykan, Ö. N. (2006), *Felsefe ve Dil Wittgenstein Üstüne Bir Araştırma*, İstanbul: MTV Yayıncılık.
- Wittgenstein, L. (1980), *Remarks on the Philosophy of Psychology Vol I*, G. E. M. Anscombe, G. H. Von Wright (ed.), G. E. M. Anscombe (trans.), Oxford: Blackwell Publishers.
- Young-Bruehl, E. (1982), *Hannah Arendt For Love of the World*, New Haven and London: Yale University Press.
- Zizek, S. (2008), *1968*, S. Gürses (çev.), İstanbul: Encore Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

This study dedicates itself to questioning the judgment of cliché, which means that it deals with the intense existence of stereotypes penetrating every point of the experience. In this sense, it begins with the phenomenon of writing. As Arendt said, writing is a part of the process of understanding. Writing is a place of the effort to understand, which means that thinking finds itself a sanctuary in writing. When thinking is understood as a way of feeling, comprehending and perceiving what happened in life, writing becomes a sanctuary for it. Writing, hereby, does not care about how it influences on people.

Stereotypes obstruct the path of writing as a matter of thinking. The essence of a stereotype inclines to ignore the relation between thinking and writing because of the fact that it pretends to make every point of experience clear. Writing is no longer a place of the process of understanding. In other words, it supposes its interpretation of reality or a particular way of reality as an absolute form of reality, which causes that thinking is sentenced to a kind of triviality. Thus, thinking turns into repetitions of stereotypes, just as writing turns into an apprehension about “good writing”. As Nurullah Ataç said, the concern over “good writing” neglects to comprehend what happened at the moment of writing, which means the connection between the use of language and understanding is disregarded. Ludwig Wittgenstein shares a mutual responsibility with Ataç, in this context. Wittgenstein’s concept of “meaning-blindness” means using a word without having a perception or awareness about it. In other words, a meaning-blind speaks like a machine. A machine puts into words something, but it has no picture or projection about it. Both Ataç and Wittgenstein explain that using a word without having its perception brings about stereotypes and breaks the link between understanding and using of language.

Arendt’s interpretation at the apparent absence of thought in Adolf Eichmann with her definition him as a “cog” is so important in this sense. According to Arendt, Eichmann as a cog does not consider his activities, therewithal does not have any concern about the link between what he said and what he did. His words are composed of words without picture, which means that Eichmann, as a meaning-blind, uses “standardized codes of expression”. This type of expression has three dimensions. Firstly, it ignores the moment of experience. Secondly, it does not require the capacity to think about what he said. Finally, it protects him against different interpretations of the moment of experience, as Arendt said, protects him against thinking attention. In short, meaning-blindness crates “a cog” who belongs to the world of clichés involving the inability to identify different facts, interpretations and the link between the use of language and understanding.

Theodor W. Adorno expresses the relation between meaning-blindness and clichés as a reified consciousness. As Adorno said, this type of consciousness is blind to “all insight into one’s own conditionedness”, and “posits as absolute what exists contingently”. In other words, Adorno mention a personality like a “cog” who has reified consciousness and no ability to comprehend his/her own situation. Reified consciousness has the essence that accepts its own conditions as immutable reality, which indicates that its language is composed of clichés. This tragic state of consciousness contains the unalterable thought that there is a stable, unchangeable reality. The personalities having this state of consciousness believe in that there is no meaning to discuss a given situation. Therefore, any possible discussion about absoluteness of a particular way of reality is stigmatized as “impossibility” or “nonsense”. Thinking, in this context, is degraded the justification of an “unchangeable” reality and repetitions of its clichés (Like a cog... A cog is always repeats the same words to function in its usual, unalterable way). For this reason, to be a cog and its consequences turns into an unquestionable existence, an absolute form of existence in any dimension of reality because of the fact that the absence of thinking becomes a standard to experience reality among many “cogs”.

Every dimension of experience, every field of life abounds with the personalities of reified consciousness, like Eichmann. In other words, every field (such as academy, science, football etc.) (re)produces its own the cliché figure who posits his/her own a particular way of experience as an absolute form of experience, which leads him/her to charge the others who rejects to obey clichés with being “unrealistic”.

As a result, this study aims to investigate the judgment of clichés, accompanied by the conceptual arguments of Adorno, Arendt, Ataç, and Wittgenstein. The mutual concerns shared by them are the identity of cliché and experience together with its acceptance as if it is our nature. In other words, when clichés are supposed as unchangeable form of experience, an absolute form of understanding the absence of thinking becomes inevitable. Eventually, the absence of thinking and clichés reproduce each other, which means that they creates the state of incapability of true experience.